

Framtidens sjelesørgere

Læringsteoretiske perspektiver på profesjonsutdanning i sjelesorg ved MF vitenskapelig høyskole

Elisa Stokka og Einar Eidsaa Edland

English summary

Education in pastoral care and counseling for master of divinity students and master of diaconia students at this specific place 2022 is the aim of this article. We will present three central dimensions of our education: theologizing, person in context and intersubjectivity. Then use G. Biesta's model of education: qualifications, socialization and subjectivation. This model argues that education is more than learning theory. It is through process, activity and relationships that we learn to become pastoral care givers. We use Biesta's model to analyze the education this institution gives in pastoral care.

Innledning

I denne artikkelen vil vi se på hva som bidrar til god utdanning for kommende sjelesørgere i kirke og samfunn. Svaret på dette spørsmålet er et annet i 2022 enn for 50 år siden (Eide 2014). I datidens undervisning var ordet profesjonsutdanning ikke i bruk, og praksis og personlig integrasjon av fag og person var lite fremtredende. Kunnskapsformidling var som oftest hodeorientert og læring handlet om å forstå (Biesta 2020, s. 91). Siden da er det innen høyere utdanning skjedd et skifte i diskursen som har endret syn på læring, og på studenten som skal lære (Biesta 2020). Vi vil ved hjelp av

læringsteoretiker Gert Biesta sin utdanningsmodell forsøke å besvare følgende spørsmål: Hva kjennetegner utdanning i sjelesorg på profesjonsutdanningen master i diakoni og profesjonsstudiet i teologi ved utdanningsinstitusjonen. Vi vil særlig utforske hvordan utdanningen legger til rette for læring og dannelse som profesjonsutøvere i sjelesorg.

I første del av artikkelen redegjør vi for det vi mener er tre sentrale dimensjoner i sjelesorgundervisningen ved utdanningsinstitusjonen: teologisering, person i kontekst og intersubjektivitet. I del to presenterer vi Biestas utdanningsmodell, knyttet til kvalifisering, sosialisering og subjektivering. Modellen anvendes som et analytisk verktøy til å drøfte egenarten i sjelesorgutdanning. Ved hjelp av Biesta (2009) argumenterer vi for at «læring», i form av tilegnelse av teoretisk kunnskap, ikke er tilstrekkelig til å utruste fremtidens sjelesørgere. I stedet tar vi til orde for at «utdanning», kjennetegnet

I stedet tar vi til orde for at «utdanning», kjennetegnet ved prosess, aktivitet og relasjon, er avgjørende for å gi nødvendig sjelesørgersk kompetanse.

ved prosess, aktivitet og relasjon, er avgjørende for å gi nødvendig sjelesørgersk kompetanse. En slik forståelse av dannelse søker integrasjonen av fag, person og profesjon. Et læringsteoretisk perspektiv gir mulighet til å forske på egen praksis knyttet til læring og dannelse i sjelesorgundervisning ved utdanningsinstitusjonen.

1. Sjelesorg – Guds hjerte og menneskets sjel

Sjelesorgfaget har gjennomgått store endringer siden 1970 (Eide 2014). En bærende metafor for sjelesorgens egenart ved institusjonen har vært «Guds hjerte og menneskets sjel» (Engedal 1994). Leif Gunnar Engedal sitt vakre bilde beskriver essensen i den sjelesørgerske situasjon, som det sted hvor Guds gode omsorg møter det enkelte menneske. Vår oppgave blir å virkeliggjøre dette bildet i utformingen av vår utdanning (emnebeskrivelser)¹, og legge til rette for at våre studenter utdannes (beskrivelse av læringsutbytte)² til å gå inn i sjelesørgerske samtaler med ydmykhet og respekt i møte med den andre. Studentene tar da del i virkeliggjøringen av det å være kirke slik det beskrives:

Sjelesorg har vært en vital del av kirkens liv fra den første dag. Hvorfor? Fordi menneskelivet er et sårbart og krevende prosjekt. Fordi troen på Gud ikke fjerner lidelsen og blåser problemene bort. Derfor har mennesker til alle tider søkt omsorg, støtte og livshjelp hos medmennesket: Et ansikt som åpner seg, et hjerte som har tid til å lytte, hender som strekker seg ut for å hjelpe. I dette møtet ansikt til ansikt ligger helbredelsens mulighet gjemt. I dette møte mellom to mennesker venter Gud (Engedal 1994, s. 123).

Sjelesørgerens oppgave er her beskrevet som å legge til rette for et møte mellom Guds hjerte og menneskes sjel, slik at Guds frigjørende krefter kan møte konfidenten (Engedal 1994). I utdanningsinstitusjonens utdanning i sjelesorg legger vi til rette for å virkeliggjøre dette gjennom disse tre dimensjoner: teologisering, person i kontekst og intersubjektivitet.

Teologisering (Guds hjerte)

Sjelesorgens omdreiningspunkt er teologien. I tradisjonen med å se sjelesorg som tilrettelegging for et møte med Guds hjerte, forstår vi sjelesorg som en samtalepraksis praksis hvor teologisering skjer. Å teologisere kan være å etterspørre hvilke teologiske, åndelige og religiøse temaer som trer frem i møte med medmenneskets krevende erfaringer (Cooper-White 2004). Diakoner og prester kan oppdage at medmenneskets erfaring resonnerer med bibelske ressurser, for eksempel en fortelling fra Bibelen. Fortellingen kan bidra med en nyskapende og personlig fortolkning av konfidentens erfaring (Ideström 2021). Andre teologiske trosressurser som konfident og sjelesørger kan lytte seg frem til kan være salmer, en altertavle, et bilde eller natur. Det kan bidra til håp og erfaring av Guds skapende og frigjørende nærvær i verden (Engedal 2008). Teologiseringen kan oppleves som en meningsdannende aktivitet i en sjelesørgerisk samtale (Edland 2021).

Å teologisere kan være å etterspørre hvilke teologiske, åndelige og religiøse temaer som trer frem i møte med medmenneskets krevende erfaringer.

Teologisering kan også bli sett på som en del av en meningssskapende prosess, hvor et arbeid med og bevissthet om forskjellen mellom konfidentens egen «embedded theology» og «deliberated theology» kan bli til hjelp (Doehring 2004). «Embedded» teologi, såkalt implisitt teologi, er den uuttalte eller ubevisste teologi som preger menneskes tro, liv og dypeste verdier. «Deliberated» teologi, eller på norsk bevisstgjort teologi, reflekteres fram over erfaring (Frøkedal 2021). På Modum Bads tidligere VITA-avdeling³ har pasienter blitt bevisstgjort den implisitte teologien som kanskje ikke har vært helt hensiktsmessig i møte med livs- og trosutfordringer. Krevende gudsbilder er bevisstgjort gjennom terapi og sjelesorg. Det er ryddet vei for en teologi som også er forankret i livserfaring og kan bidra til heling og frigjøring (Cooper-White 2020).

Sjelesørgerens oppgave er å skape et rom – et nådens rom – der sjelesørger og konfident med et nådefullt blikk utforsker «problemet» den sjelesørgeriske samtalen handler om. Målet for den sjelesørgeriske samtalen må være å levendegjøre og fordype seg i forståelsen av Guds nærvær og nådens kraft. Rambo (2018) peker samtidig på kirkens oppgave med å fremme begjær for sannhet. Nåde og sannhet hører sammen i en sjelesorgsamtale. For å nå frem til

dette stedet hvor nåde og sannhet kan utfylle hverandre gjør Edland bruk av det han kaller for «emosjonell dveling» som blir akkompagnert av det han kaller «teologisk dveling» (Edland 2021). Teologisk dveling skjer i det intersubjektive feltet som oppstår mellom konfident og sjelesørger. Der kan konfident og sjelesørger teologisere sammen, og gjøre tydelig Guds forsonende nærvær midt i hverdagen (Idestrøm 2021).

Person i kontekst (å kjenne den andre – menneskets sjel)

Å gå inn i sjelesørgeriske samtaler med ydmykhet og respekt – ja, ønske om å kunne forstå menneskets sjel – da kreves evnen til å lytte og evnen til å møte den andre. Anton T. Boisen (1876–1965) påpekte utilstrekkeligheten i et teologistudium som overveiende orienterte seg rundt teoretiske studier, og ikke forberedte studenten på hva som ville møte dem i den «virkelige» verden. Boisen ville forberede kommende prester ved å studere og tolke det levende menneskelige dokument («*the living human documents*»). Boisen regnes som pioneren for den pastoral-kliniske utdanning.⁴ Det revolusjonerende Boisen

Boisen opplevde at prestene som besøkte ham var velmenende og hyggelige, men de evnet ikke å forholde seg til ham og hans livssituasjon. Disse erfaringene var utgangspunktet for hans engasjement for presters sjelesorgutdanning.

bidro med kom fra hans personlige erfaring fra psykiatrien. Boisen opplevde at prestene som besøkte ham var velmenende og hyggelige, men de evnet ikke å forholde seg til ham og hans livssituasjon. Disse erfaringene var utgangspunktet for hans engasjement for presters sjelesorgutdanning (Mangersnes 2022). Utdanningen fikk navnet Critical Pastoral Education, altså læring gjennom praksis i en klinisk virkelighet. Endringen førte til at studentene kom tett på medmenneskers levde erfaring.

«Det levende menneskelige dokument» kan ikke forstås og møtes uten blick for konfidentens kontekst. For mennesket er ingen øy. Mennesket er en del av «the living human web» (Miller-McLemore 2018). Miller-McLemore (2018) skriver: “Genuine care now requires understanding the living human document as embedded within the interlocking public web of constructed meaning.” Sjelesørgere utfordres til å ta konfidentens kontekst og relasjoner med i forståelsen av hva som har formet konfidenten. Kontekst er viktig fordi mennesket påvirkes av de stedene de bor og lever, de menneskene de omgås, kulturen, hvilket kjønn de er og hvordan de forstår sitt eget kjønn. Perspektivendringene som kom med «the living human web» har bidratt til flere mulige innganger til en sjelesorgsamtale. Sjelesørgeren kan ha et dialogisk perspektiv (Danbolt 2019), eller det porøse, flerstemmige perspektivet (Austad og Johansen-Henry 2020). Eller sjelesørgere kan inviteres inn som «medforfattere»

i konfidentens kontekst, og utfordres dermed på innsikt i sjelesørgerens egen makt, ubevisste påvirkning på hva samtalen handler om, veivalg etc (Bunkholt og Indrebø Hovland 2021).

Det intersubjektive felt

En innvending mot den pastoralkliniske utdanning har vært at sjelesørger og konfident kan stå i fare for å se på sjelesørgeren som ekspert – en fortolker av konfidentens erfaring (Engedal 2004, Grevbo 2006, Miller-McLemore 2018). Det blir en form for en-person-fokus. Dreiningen innen det sjelesørgeriske fagfeltet og i deler av det psykologiske fagfeltet er den relasjonelle vendingen, en to-person-tenkning, der sjelesørger og konfident er mer likeverdige da begge bidrar til det som konstituerer mellomrommet. Erkjennelsen av at sjelesørgere bidrar til å konstituere mellomrommet, har medført økt bevissthet om behovet for å kjenne seg selv og hva «jeg» som sjelesørger har med inn i sjelesorgsamtalen. Dialogteologien har fremhevet noe av det samme i det dialogiske perspektivet hvor likeverdigheten understrekes, og tydeligheten på eget religiøst ståsted uttrykkes eksplisitt (Fagerli, Grung, Kloster og Onsrud 2016). Når rammene er satt på denne måten, kan dialog oppstå og oppleves utviklende og bidra til ny forståelse hos begge parter. I psykologien kalles møte mellom de to ulike erfaringsverdener i en samtale for det intersubjektive felt.

Erkjennelsen av at sjelesørgere bidrar til å konstituere mellomrommet, har medført økt bevissthet om behovet for å kjenne seg selv og hva «jeg» som sjelesørger har med inn i sjelesorgsamtalen.

Sjelesørgeren vet og erfarer at ens egen person, personlighet og erfaringer påvirker evnen til å være til stede og respondere empatisk til den andre i sjelesorgen (Engedal 2004 og 2018). Den pastorale relasjonen innebærer intersubjektivitet, som vil si en deling av forståelser og mening, av det som oppstår i det skapende og utforskende rommet mellom sjelesørger og konfident (Cooper-White 2004). Intersubjektivitet er et viktig perspektiv for å forstå hvordan det bevisste og ubevisste i relasjonen utspiller seg mellom sjelesørger og konfident, som for eksempel sjelesørgerens egne tanker, følelser, og fantasier. Ved å lytte til «musikken» i sjelesørgerens indre verden når han eller hun sitter sammen med en annen, lyttes det også til den andres «musikk», gjennom både det som er harmonisk og det som er disharmonisk i den delte visdommen som oppstår mellom de to (Cooper-White 2004, s. 6). Oppmerksomheten knyttet til eget bidrag i relasjon og samtale kan gi sjelesørgere mulighet til å oppdage de komplekse lagene som oppstår i mellomrommet både når det gjelder det bevisste og ubevisste (Løvlie Schibbye 2009). Å gå inn en sjelesorgsamtale med den form for lydhørhet og oppmerksomhet, kan bli en spennende oppdagelsesreise for begge parter i relasjonen. Oppdagelser kan gjøres, ny forståelse kan

oppstå i en komplisert livssituasjon og begge kan erfare at relasjonen mellom konfident og sjelesørger har skapt noe unikt – sammen.

Professor i pastoral teologi Pamela Cooper-White har utviklet en pastoral metode som kan være en veiviser inn i det intersubjektive feltet og det komplekse landskapet beskrevet i forrige avsnitt (Cooper-White 2004). En veiviser kan være nødvendig når en student i sjelesorg beveger seg inn i et landskap som er komplisert, hvor mye kan misforstås og misbrukes. I hennes pastorale metode er kjennskap til, og forståelse for, de psykologiske termene «overføring» og «motoverføring» viktig for å være var for hva som kan skje i en samtale. Overføring kan være: «følelser, holdninger, forventninger m.m. som har oppstått i relasjon til viktige personer i pasientens fortid, som gjentas og ubevisst overføres til terapeuten/presten eller andre personer i nåtiden» (Gordan 1996). Overføringene kan være gode eller avventende, kritiske eller negative. Motoverføring er «alle de reaksjoner den profesjonelle hjelper måtte ha på klienten og klientens historie, både når det gjelder behandlerens følelser, tanker, kroppsfunn, fantasier og adferd» (Bang 2003, s. 13). Sjelesørgere må være seg bevisst at når de går inn i møter med «den andre» gjør de det med sin egen historie, og med det at de selv er kjønn, rase, alder og kultur. De er menn og kvinner, de er foreldre og de er klasse. De er ikke verdimessig nøytrale (Isdal 2017). Begrepene overføring og motoverføring er en viktig forståelseshorisont når vi skal utforske intersubjektivitet. Sjelesorg er et tverrfaglig

Cooper-Whites pastorale metode understreker viktigheten av å stanse opp etter et møte med en konfident, for å gi rom for etterrefleksjon og de følelser som vekkes i sjelesørgeren i møte med konfidenten.

emne som har gjort bruk av psykologisk kunnskap for nettopp å være bevisst og ha kunnskap om kompleksiteten som kan oppstå i den sjelesørgeriske samtale og relasjon.

Cooper-Whites pastorale metode understreker viktigheten av å stanse opp etter et møte med en konfident, for å gi rom for etterrefleksjon og de følelser som vekkes i sjelesørgeren i møte med konfidenten. De følelsene som finner sted i møte med konfident, og problemet som presenteres, kan føre til reaksjoner hos sjelesørger som det kan være nødvendig å drøfte og sortere med en veileder. Etterrefleksjon gir mulighet for selvomsorg for sjelesørger, slik sikkerhetsinformasjonen på fly er; ta først på egen maske før du hjelper andre (Cooper-White 2004).

For å kunne lytte og møte en konfident på best mulig måte må sjelesørgere kjenne på hvilke motoverføringer som oppstår i seg selv. Hvis sjelesørger kommer i kontakt med egne erfaringer som er krevende i eget liv, kan det hindre sjelesørger i å møte konfidenten på en empatisk måte. Selvrefleksjon eller selvinspeksjon kan rydde vei for å flytte blikket over på konfidenten, og

spørre hva sjelesørgeren oppfattet som konfidentens behov i sjelesorgsamtalet. Hva var konfidentens uttalte behov, følelser og reaksjoner som sjelesørgeren merket seg i samtalen? Deretter utfordrer Cooper-Whites metode sjelesørgeren til å undersøke egen motoverføring i møte med konfidentens pastorale behov. En vanlig motoverføring kan for eksempel være å ville forenkle konfidentens problem. En refleksjon over en impuls som fikk sjelesørger i samtalen til å si «det er bare å gjøre sånn og sånn» kan gi sjelesørger en bevissthet, om for eksempel et ubehag eller en motstand hos seg selv ved å samtale om konfidentens problem. Gjennom den metodiske dvelingen får sjelesørger mulighet til å utforske overføringsdynamikker som kan gjøre seg gjeldende i den pastorale situasjonen – og gjennom det få økt forståelse av seg selv og sine bidrag inn i samtalen. Etter at den indre selvinspeksjonen er utført, kan sjelesørger flytte blikket til mellomrommet, til det intersubjektive felt. Å lytte til konfidentens erfaringer som kanskje korresponderer med sjelesørgerens erfaringer, kan gi en delt virkelighet med likheter og forskjeller. Bevisst og ubevisst kan den delte virkeligheten inneholde innsikter som kan åpne sjelesørgeren for å bli mer empatisk til den andres virkelighet (Cooper-White 2004).

Den pastorale metoden til Cooper-White gir sjelesørgeren mulighet og hjelp til å dvele ved det som skjer i det intersubjektive feltet mellom sjelesørger og konfident. Metoden kan forhindre iveren etter å for raskt tilby hjelp eller løsninger – og dermed gi sjelesørgeren ro og tid til virkelig å lytte, se sitt eget og den andres bidrag. Kanskje sjelesørgeren oppdager at det er flere lag det er viktig å utforske sammen med konfidenten, og på den måten oppdage hva som holder konfidenten fastlåst i en situasjon eller i synet på en situasjon. Sjelesørgeren kan oppdage egne reaksjoner som står i veien for å virkelig lytte til det konfidenten forteller. Metoden gir sjelesørgeren hjelp til etterrefleksjon enten alene eller sammen med en kollega eller veileder.

For mange sjelesørgere har teorien om intersubjektivitet gitt frimodighet til å gå inn i en sjelesorgsamtale med en «ikke-vitende holdning» og større lydhørhet for den andre, for seg selv og for mellomrommet. Da kan noe skje i møtet, som konfident eller sjelesørger vanskelig kunne skapt med en annen. Den pastorale metode gjør sjelesørgeren ansvarlig for sine egne reaksjoner, sine ubearbeidede sår eller hendelser. Dette kan bidra til å gjøre rommet mer trygt og åpent for konfidenten.

Metoden kan forhindre iveren etter å for raskt tilby hjelp eller løsninger – og dermed gi sjelesørgeren ro og tid til virkelig å lytte, se sitt eget og den andres bidrag.

2. Sjelesorg og utdanning

Sjelesorg er i flere henseender relasjonelt arbeid. Guds hjerte og menneskets sjel er store begreper med relasjonelt innhold. Som formidler av møtet mellom Guds hjerte og menneskets sjel kreves både evne til teologisering, evne til å forstå enkeltmennesker, deres liv og livsvirkelighet som unike personer, og evne til å være i og håndtere det relasjonelle samspillet som skjer i den sjelesørgerske samtalen. Dette er svært komplekst og krevende, og viser at utøvelsen av sjelesorgfaget krever både kunnskap og ferdigheter fra flere fagfelt – i tillegg til kjennskapen til seg selv og bruken av seg selv med sitt liv og sin livshistorie. En utdanning som kun bidrar til kognitiv «kunnskapsoverføring» vil ikke være tilstrekkelig. En sjelesorgforståelse og sjelesorgpraksis som skissert ovenfor vil kreve en utdanning som omfatter langt mer.

Biestas forståelse av utdanning

Et sentralt spørsmål for oss som underviser på profesjonsstudier ved utdanningsinstitusjonen er hva som kjennetegner god utdanning. For å kunne nærme oss et sakssvarende svar, må det også avklares hva det er vi faktisk søker å oppnå med utdanningen? Utdanningsforskeren Gert Biesta har i en rekke publikasjoner adressert problemstillinger knyttet til utdanningens karakter og siktemål. For Biesta må spørsmålet om «hva som virker» i en utdanningskontekst alltid forstås og forsøkes besvart i lys av spørsmålene om «hvordan fungerer utdanning» og «hva er utdanningen ment å virke for».

Hva som kjennetegner god sjelesørgersk kompetanse, henger også nært sammen med sjelesorgforståelse og evangelieforståelse i de kirker studentene skal ha sitt virke i.

Med henblikk på utdanningen av sjelesørgere på vår institusjon er det for oss avgjørende med en tydelig forståelse av hva slags sjelesørgere vi ønsker å utdanne. Hva som kjennetegner god sjelesørgersk kompetanse, henger også nært sammen med sjelesorgforståelse og evangelieforståelse i de kirker studentene skal ha sitt virke i. Selv om de to spørsmålene er distinkte, er de likevel tett knyttet sammen. Av analytiske hensyn, er det likevel fruktbart å behandle dem hver

for seg. Før vi beveger oss inn på hva sjelesørgertutdanningen er ment å virke for, skal vi derfor se nærmere på Biestas forståelse av *hvordan* utdanning faktisk fungerer.

Kvalifisering, sosialisering og subjektivering

Med utgangspunkt i systemteori tar Biesta til orde for at utdanning kjennetegnes ved å være et åpent, semiotisk og gjentakende system. Utdanning er åpent fordi det alltid interaksjoner med omgivelsene og derfor ikke kan løsrives fra

konteksten den foregår i. Utdanning er semiotisk fordi interaksjonen skjer gjennom kommunikasjon, meningsdannelse og fortolkning. Den gjentakende dimensjonen handler om at systemet kontinuerlig er i utvikling. Lærere og studenter er tenkende og handlende individer som kan videreutvikle og handle på bakgrunn av sine refleksjoner og konklusjoner. Av denne grunn hevder Biesta det er åpenbart hvorfor et teknisk språk i liten grad evner å favne utdanningens natur.

Biesta har utviklet en modell som søker å ramme inn målsettingen i den respektive utdanning, ved å ta utgangspunkt i de faktiske funksjoner som karakteriserer utdannende systemer. Han betegner disse funksjonene som henholdsvis kvalifisering, sosialisering og subjektivering.

Den funksjonen mange primært vil assosiere med utdannende institusjoner er kvalifiseringen som studentene gjennomgår ved å tilegne seg grunnleggende kunnskaper og ferdigheter i det respektive faget. I sjelesorgfagets emnebeskrivelser er disse kunnskapene og ferdighetene nedfelt i konkrete mål knyttet til læringsutbytte, samt studiekraav og vurderingsformer. Litteraturen er ment å reflektere den nødvendige faglige og teoretiske kompetansen som ligger til grunn for ønsket måloppnåelse. Kvalifikasjon til en fremtidig sjelesørgerisk praksis må ses i sammenheng med hele profesjonsutdanningsløpet, men det er samtidig et selvstendig mål at emnet skal gi grunnleggende kompetanse for en faglig kvalifisert utøvelse av sjelesorgspraksisen.

Den andre viktige funksjonen ved utdannende systemer er det Biesta omtaler som sosialisering. Å utdanne seg til en profesjon der sjelesorg utgjør en viktig del av yrkesutøvelsen, handler om å bli del av og formes gjennom en bestemt profesjonsforståelse kjennetegnet ved distinkte kulturelle verdier, væremåter og ordninger. Utdanning er derfor aldri verdinøytral. Ei heller er det et mål at den skal være det. Tvert imot, er det ønskelig at studenter som utdannes til sjelesørgere ved utdanningsinstitusjonen, sosialiseres inn i en bestemt måte å være på og å utøve sin praksis på.

Den siste dimensjonen i Biestas modell omhandler det han betegner som subjektivering. Det dreier seg her om å finne sin subjektive egenart – sin distinkte identitet – som sjelesørger. I sjelesorgfaget er dialektikken mellom person og profesjon særlig vektlagt, fordi vi anser personlig modenhet som den aller mest grunnleggende «egenskap» for en sunn, klok og omsorgsfull sjelesorgsutøvelse.

Å utdanne seg til en profesjon der sjelesorg utgjør en viktig del av yrkesutøvelsen, handler om å bli del av og formes gjennom en bestemt profesjonsforståelse kjennetegnet ved distinkte kulturelle verdier, væremåter og ordninger.

Utdanning i sjelesorg i lys av Biestas læringsteoretiske perspektiv

Utviklingen i sjelesorgfaget de siste tiårene har naturlig nok påvirket profesjonsutdanningen i faget sjelesorg ved institusjonen – i samvirke med det som ellers skjer innen utdanning på høyskole- og universitets-sektoren. Biesta peker på at den som utdanner må ha en idé om hva som er hensikten med den respektive aktiviteten, og at læring er et begrep som tilkjenner prosess og aktivitet. I denne delen vil vi bruke Biestas læringsmodell til å se nærmere på hvordan utdanning i sjelesorg ved vår utdanningsinstitusjon fungerer.

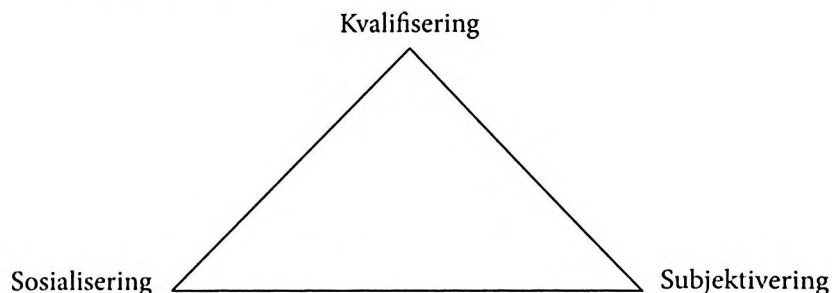

Fig. 1. Biestas modell for utdanning

Kvalifisering – faglig informerte sjelesørgere

Sjelesorgfaglig kunnskap og teologi danner grunnlaget for det Biesta kaller kvalifiseringsdelen av utdanningen. Litteraturen skal reflektere den nødvendige faglige og teoretiske kompetanse. I beskrivelser av læringsutbytte kommer det frem hvilke kunnskaper og ferdigheter studenten skal sitte igjen med etter fullført emne. Studiekrav og vurderingsformer skal sikre at studentene har med seg grunnleggende kompetanse for en faglig kvalifisert utøvelse av sjelesorgspraksisen.

Vårt mål som lærere er å legge til rette for en sjelesørgersk kvalifisering som går langs to akser. I den ene akse bidrar vi med formidling av kunnskap/teori og i den andre akse inviterer vi studenten til en personlig prosess som kan bidra til en integrering av fag, person og profesjon. Kunnskaps- og teoriaksen representeres ved litteratur og seminarundervisning. Seminarundervisningen legger til rette for presentasjon av teori – og en invitasjon til å delta i faglig og profesjonsrettede samtaler. I seminarundervisningen kan studentens spørsmål og innspill gi fordypet innsikt og forståelse for både tverrfagligheten som kreves, og forståelse for hva rollen som sjelesørgere krever. Denne aktiviteten, eller samskapingen av kunnskap med studentene, kan være inspirerende for både lærere og studenter. Sammen ser vi på praksisnære

eksempler, som kan utfordre både teoretisk innsikt, sjelesørgersk sensitivitet og forståelse for troens og teologiens grunnleggende plass i sjelesorgen.

I sjelesorgundervisningen uttrykkes viktigheten av å kjenne seg selv (Engedal 2004). «Det viktigste 'redskap' sjelesørgeren disponerer over i møte med person i kontekst, vil alltid være sin egen person.

Selvinnsikt og evne til *introspeksjon* er avgjørende i prosessen fram mot større personlighet modenhet» (Engedal 2004). Sjelesorgemnet gir muligheter for denne type selvrefleksjon i refleksjonsgrupper og i arbeidet med samtalerreferatet (PKU mal⁵) som er et studiekrav. I samtalerreferatet skal studenten reflektere over en anonymisert sjelesorgsamtale studenten har hatt, skrive inn egne følelser og reaksjoner som oppstod i samtalen. I tillegg oppfordres studentene til selv å oppsøke sjelesorg eller veiledning for både å erfare hva det vil si å være en konfident som søker veiledning. Studenten vil få mulighet til å reflektere over livet de har levd, få språk for erfaringer, savn, hvem de er, hva de vil, deres tro eller manglende tro.

«Det viktigste 'redskap' sjelesørgeren disponerer over i møte med person i kontekst, vil alltid være sin egen person. *Selvinnsikt* og evne til *introspeksjon* er avgjørende i prosessen fram mot større personlighet modenhet»

I denne danningen som oppstår mellom fag, person og profesjon forstår vi hvorfor mange opplever at dette faget engasjerer og utfordrer. De får mulighet til etterrefleksjon, teologisering og utforskning av det intersubjektive feltet (ref. del 1). Alt de lærer må «innom» dem selv. De er verktøyet i samtalerommet. Derfor vil prosessene de inviteres inn i, aktivitetene de er en del av og alle relasjonene til medstudenter, veiledere, lærere og mennesker de møter, i praksis bidra til læring og dannelse av dem som sjelesørgere.

Sosialisering – hverandre-læring

Den andre viktige funksjonen ved utdannende systemer, er det Biesta omtaler som sosialisering. Å utdanne seg til en profesjon der sjelesørgersk virke utgjør en viktig del av yrkesutøvelsen, handler som nevnt om å bli del av og formes gjennom, en bestemt profesjonsforståelse kjennetegnet ved distinkte kulturelle verdier, væremåter og ordninger. Utdannende systemer er i kontinuerlig utvikling.

Utdanning er aldri verdinøytral. Studenter som utdannes til sjelesørgere ved utdanningsinstitusjonen, sosialiseres inn i en bestemt måte å være på og å utøve sin praksis på (Henriksen 2021). Biesta tar til orde for at utdanning alltid kjennetegnes ved interaksjoner med omgivelsene, og derfor ikke kan løsrives fra konteksten den foregår i. Derfor er praksisperiodene på profesjonsstudiet helt avgjørende for rolleforståelse i kontekst – og sosialisering til rollen som diakon eller prest. Studentene er både i veiledet institusjonspraksis og

menighetspraksis. Studentene er ofte i praksis sammen med en medstudent. Slik legger vi til rette for at studenter kan fortsette den faglige refleksjonen over erfaring og teologisering når de er i praksis. I praksismottak og i veiledningsgrupper uttrykker studentene ofte hvor viktig veileder i praksis har vært. Veilederen tar imot studentenes spørsmål og refleksjoner, og kommer med tilbakemeldinger og innspill. Konteksten, samtalene og veileder bidrar til viktige prosesser med tanke på integrasjon av fag, person og profesjon.

Utdanning skjer i interaksjon gjennom kommunikasjon, meningsdannelse og fortolkning (Biesta 2009). Det kan skje gjennom det vi har kalt «hverandre-læring». Hverandre-læring er på et vis selvforklarende: Studentene lærer av hverandre i grupper. Hverandre-læringens bidrag ble tydeliggjort for lærere på praktikums «gravferdsdag», et av studiekravene i sjelesorgemnet. Studentene deles i grupper hvor hver enkelt student kort presenterer refleksjonsnotat over en sørgesamtale i dialog med pensumlitteratur, inkludert et anonymisert samtalereferat. I de lærerstyrte gruppene er det god tid til refleksjon over hver enkelt students bidrag, samt tid til å utforske andre fortolkningsmåter av samtalen. Denne form for hverandre-læring gir stort læringsutbytte, og bidrar til en utvidet rolleforståelse av det å være prest i gravferd på et bestemt sted i landet – og sørgesamtalens mulighet for å være sjelesørgesk. Konteksten kan i tillegg få betydning for teologiseringen som førte frem til gravferdstalen.

Det skjer mye god læring når studentene øver seg på sjelesorgsamtaler i rollespill.

Det skjer mye god læring når studentene øver seg på sjelesorgsamtaler i rollespill. Læring skjer både i samtalsituasjonen, i caset som spilles ut og i etterrefleksjonen over samtalen. Da utfordrer de hverandre med spørsmål som: Hva informerte valget du gjorde i den situasjonen? Og hva skjedde med deg der når konfidenten i rollespillet sa det? Cooper-Whites pastorale metode bidrar med viktige spørsmål inn i refleksjoner etter rollespill som motoverføring eller hvilket pastoralt behov som kom til uttrykk. Studentene kommenterer ofte hvor mye de lærer av å observere medstudenter i rollespill. Det gir dem mulighet til å reflektere over medstudentens bidrag som sjelesørger: hva inspirerte dem, hva savnet de hos sjelesørger, hva overrasket osv. Slike refleksjoner er utviklende og kan bidra til ydmykhet, nysgjerrighet og læring. Slik utvikles rolleforståelse og faglighet. Her skjer profesjonsdannelse samtidig som de sosialiseres inn i oppgaven som sjelesørgere.

Av det vi har skrevet om sosialisering ser vi at sjelesorgfaget inviterer til en faglig og personlig prosess. I løpet av profesjonsstudiet møter studenten mange ulike lærings- og dannelsessituasjoner. Det er kanskje ikke læreren i sjelesorg som blir den viktigste læreren når det gjelder rolleforståelse som

sjelesørger. Kanskje blir det heller en pårørende i en kasualiasamtale eller en pasient på et sykehus. Hva som bidrar til læring og dannelse i et studieløp vil variere fra student til student. Samtidig ser vi at både medstudenter, veileder og eventuelt studentens sjelesørger, kan være gode veivisere inn i rollen som sjelesørger.

Når vi utdanner sjelesørgere som skal arbeide i kirke og samfunn har tro og teologi en helt selvfølgelig plass. Studentens tro og teologi blir derfor utfordret i seminarundervisning og etterspurt i grupper hvor det er rom for å drøfte og dele ulike erfaringer. Det kan for eksempel være knyttet til gudsbilder, ulike trostradisjoner og teologisk forståelse. Her vil mangfoldet av bakgrunner gi studentene mulighet til å reflektere over likheter og ulikheter, lære om andre trosmiljøer og bakgrunner. På denne måten vil studentene få en dypere forståelse for hvordan kontekst, kultur og oppdragelse er med på å forme tro og teologi. Slik utfordres de også på egen «embedded theology» og får mulighet til å utvikle og bevisstgjøre seg en mer «deliberated theology» som er en viktig del av det Biesta kaller «subjektivering».

Subjektivering – selvrefleksivitet

Den siste dimensjonen i Biestas modell omhandler det han betegner som subjektivering. I sjelesorgfaget er dialektikken mellom person og profesjon særlig vektlagt. Det er fordi en anser personlig modenhet som den aller mest grunnleggende «egenskap» for en sunn, klok og omsorgsfull sjelesorgsutøvelse. Å legge til rette for prosesser mot økt personlig modenhet – der studenten kommer i kontakt med egen styrke, sårbarhet og grenser, samt kjennskap til eget følelsesliv – blir derfor viktig. Muligheten til å kunne møte den andre som et subjekt fordrer at sjelesørgeren selv har et avklart forhold til seg selv som subjekt.

Muligheten til å kunne møte den andre som et subjekt fordrer at sjelesørgeren selv har et avklart forhold til seg selv som subjekt.

I tillegg til praksis, praksisveileder og hverandre-læring har vi ved vår utdanningsinstitusjon lærerstyrte veiledningsgrupper hvor studenter skriver refleksjonsnotater – og «det legges vekt på utvikling av den enkelte som samtalepartner og på refleksjon over egen rolle i utfordrende samtale-situasjoner» (Læringsutbyttebeskrivelse). Som tidligere nevnt får studentene reflektert over eget bidrag i samtaler i rollespill og samtalereferatet. Studentene får sett hvordan deres måte å møte og kommunisere på, enten kan åpne eller lukke en samtale. De blir utfordret til å reflektere over overføringer og mot-overføringer.

Studentens egen tro og teologi settes i spill i en sjelesorgsamtale. Hvis studenten i et rollespill møter usunne gudsbilder, eller i en praksissituasjon møter en forestilling om synd og skam som utfordrer deres teologi og tro, kan det oppleves krevende å være sjelesørgere. Det å ha kontakt med, og et språk

Det å ha kontakt med, og et språk for, egen livs- og troserfaring og selvinnsett, kan gi trygghet til å møte konfidenter og gi mot til å utforske vonde trosforestillinger i tillit til nådens virksomme kraft.

for, egen livs- og troserfaring og selvinnsett, kan gi trygghet til å møte konfidenter og gi mot til å utforske vonde trosforestillinger i tillit til nådens virksomme kraft (Rambo 2018). For å kunne bidra med teologisering er kjennskapet til de kristne grunnsymbolene, de bærende metaforene og fortellingene nødvendig for å kunne anvende dem på en troverdig måte i møte med nåtidige livserfaringer (Cooper-White 2004, Eide 2014, Engedal 2018).

Oppsummering

Biestas tre perspektiver på utdanning har gitt oss et verktøy til å utforske sjelesorgundervisning i to profesjonsutdanninger ved utdanningsinstitusjonen. Vi skrev innledningsvis: «Sjelesørgere utfordres til å stadig være lydhøre for menneskes sjel og Guds hjerte i møte med dagens mennesker». For at studentene skal kunne møte mennesker på en klok og omsorgsfull måte – informert av faglige perspektiver fra flere fagområder – må utdanningen legge vekt på alle tre dimensjoner: kvalifisering, sosialisering og subjektivering. Aktivitetene vi legger til rette for er prosesser innenfor for de tre dimensjonene. Sjelesorg er et praksisfag hvor studenten ikke kan lese seg til faglig kompetanse, men må utdannes til en profesjonsforståelse i den sjelesørgeriske praksisen. Relasjonenes betydning (sosialisering) understrekes ved hvordan studentene vektlegger veiledet praksis og hverandre-læring som skjer studentene imellom og i seminarundervisning. Integrasjon av fag, person og profesjon (subjektivering) skjer både i aktivitetene som studiet legger opp til, og i studiekrav som refleksjonsnotat og samtalerapporter.

Å forske på egen praksis med perspektiver fra Biestas modell har tydeliggjort hva vi som lærere vektlegger i sjelesorgundervisningen ved utdanningsinstitusjonen. Perspektivene har bevisstgjort betydningen av de to aksene i kvalifiseringsdelen av vår utdanning – både den teoretiske kunnskapen og prosesser som bidrar til introspeksjon og selvinnsett. Ja – til at studenten skal kjenne seg selv og hvordan de fungerer i en relasjon. Hverandre-læring tydeliggjorde samskaping av kunnskap som både skjer i seminarundervisning, refleksjonsgrupper og rollespill. I utøvelse av den sjelesørgeriske praksis kreves det god rolleforståelse, evne til selvrefleksjon – og til å gjøre seg bruk av tverrfaglige

og teologiske ressurser i møte med den enkelte konfident. Vi ønsker å legge til rette for det en av våre studenter har skrevet: «Sjelesorgundervisningen har gjort meg til en selvstendig og faglig reflektert sjelesorger i den grad at jeg føler meg trygg nok til å 'hoppe ut i' det. Undervisningen har gitt meg verktøy jeg kan bruke og reflektere over».⁶

Elisa Stokka
Universitetslektor i sjelesorg
E-post: Elisa.stokka@mf.no

Einar E. Edland
Forsteamenuensis II i praktisk teologi og rådgiver ved Vake
E-post: Einar.E.Edland@mf.no

Litteratur

- Austad, A., Johannesen-Henry, C. T. (2020). Sjelesorg som flerfoldig og flerstemmig praksis: En porøs innsirkling av sjelesorgen med et interkulturelt blikk. *Tidsskrift for praktisk teologi*
- Bang, S. (2003). *Rørt, rammet og rystet. Faglig vekst gjennom veiledning*. Gyldendal akademisk.
- Biesta, G. (2009). *Good education in an age of measurement: On the need to reconnect with the question of purpose in education*. Researchgate
- Biesta, G. (2020). *Risking ourselves in education: Qualification, socialization, and subjectification revisited*. Educational theory. Volume 70, number 1.
- Bunkholt, M., Hovland, B. I. (2021). Hvor skal jeg gjøre av meg selv? «Medforfatterskap» som sjelesorgerisk mulighet. *Tidsskrift for Sjelesorg*
- Cooper-White, P. (2004). *Shared wisdom: Use of the self in pastoral care and counseling* (s. 1–8, 61–130). Minneapolis, Minn: Fortress press.
- Cooper-White, P. (2012). Suffering. I: B. J. Miller-McLemore (Red.), *The Wiley-Blackwell companion to practical theology* (s. 23–31). Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Danbolt, L. J., Grung, A. & Stifoss-Hansen, H. (2016). Sjelesorg på plass: På sporet av dagens sjelesorgpraksis i Den norske kirke. *Tidsskrift for praktisk teologi: Tilleggshefte til Luthersk kirketidende*, 33(1),
- Doehring, C.E. (2004). The challenges of bridging pastoral care experiences and post-modern approaches to knowledge. *Journal of Pastoral Theology*, 14 (1), 1-14.
- Edland, E. 2020: «Towards another self story». Religion, self and transformation in VITA patients. MF-Vitenskapelig Høyskole, Oslo
- Edland, E. E (2021). Sjelesorg som traumesensitiv praksis. *Tidsskrift for Sjelesorg*, 3-4.
- Eide, Ø. M (2014). *Forståelse og fordypning. Perspektiver på den sjelesorgeriske samtalen*. Luther forlag.
- Engedal, L.G. (1994). Guds hjerte og menneskes sjel: momenter til analyse av sjelesorgens teologiske og dynamiske egenart. *Tidsskrift for Sjelesorg, jubileumsnummer*
- Engedal, L. G. (2004). Utvikling av sjelesorgerisk kompetanse: Refleksjoner og perspektiver. *Tidsskrift for Sjelesorg*, 24(2), 84–95.

- Engedal, L. G. (2004). Kristen sjelesorg i en postmoderne kultur. Utfordringer og muligheter. I: Ekedah, Marie Anne & Wiedel, Björn (red). *Mötet med den splittrade människan. Om själavård i postmodern tid*, (s. 19–70).
- Engedal, L. G. (2008). Sjelesorgens teologiske forankring og egenart. Bidrag til refleksjon. *Tidsskrift for Sjelesorg*, 2, 76–91
- Engedal, L. G. (2018). «Guds hjerte» og «menneskets sjel»: noen tanker etter lesning av en 25 år gammel tekst. *Tidsskrift for Sjelesorg*, 3–4.
- Fagerli, B. Grung, A.H. m fl (2016). *Dialogteologi på norsk*. Bibelselskapet.
- Frøkedal, H. (2021). «Patients' meaning-making in existential groups led by healthcare chaplains.» Bridging pastoral care and psychology of religion. *Tidsskrift for Sjelesorg*
- Gordan, K. (1996). *Psychotherapy supervision in education, clinical practice, and institution*. (S. Smith, trans). Jason Aronson.
- Grevbo, T. J. (2006). *Sjelesorgens vei: en veiviser i det sjelesørgerske landskap – historisk og aktuelt*. Luther.
- Halstensen, K. (2015): Terapi som søker et møte mellom indre gudsbilde og livserfaring – en teoretisk og klinisk beskrivelse av VITA-modellen. *Tidsskrift for Sjelesorg*, 2
- Henriksen, J-O. (2021). Sjelesorgens normativitet. *Tidsskrift for Sjelesorg*, 2
- Ideström, J. (2021). *Ikoniska kartor. Att göra teologi i kyrkans vardag*. Verbum.
- Isdal, P. (2017). *Smittet av vold - om sekundærtraumatisering, compassion fatigue og utbrenthet i hjelpeyrkene*. Fagbokforlaget
- Mangersnes, S. B. (2022). Pastoral klinisk utdanning I Norge feirer 50 og 70 år. *Tidsskrift for Sjelesorg*, 1
- McClure, B. J. (2010). The Social Construction of Emotions: A New Direction in the Pastoral Work of Healing. *Pastoral psychology*, 2010-12, Vol.59 (6), p.799–812
- Miller-McClemore, B. J. (2018). The Living Human Web: A Twenty-five Year Retrospective. *Pastoral psychology*, 2018-06, Vol.67 (3), p.305–321
- Rambo, S. (2010). *Spirit and Trauma – A theology of remaining*. Louisville, Ky: Westminster John Knox Press
- Rambo, S. (2017). *Resurrecting Wounds: Living in the Afterlife of Trauma*. Waco, Texas: Baylor University Press.
- Stålsett, G. 2012. *Existential and Religious Issues in Psychotherapy: Development and evaluation of a new integrative treatment model (VITA) for comorbid depressive disorders*. Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo

Noter

- 1 Emnebeskrivelsene i de to profesjonsutdanningene legger vekt på utvikling av den enkelte som samtalepartner og på refleksjon over egen rolle i utfordrende samtalesituasjoner. Temaer som blir belyst er for eksempel: ulike forståelser av sjelesorg som fag og praksis, gudsbilde og identitet, sorg og død, skyld, skam, tilgivelse og forsoning og ritualer i sjelesorgen.
- 2 Læringsutbytte-beskrivelser inneholder både krav til kunnskap og ferdigheter. Det kan lyde slik: Studenten har avansert kunnskap om begrunnelser for kirkens sjelesorg, sjelesorgens egenart, målsettinger og metoder. Studenten kan: vurdere, drofte og analysere ulike sjelesorgeriske utfordringer; vise respekt, empati og sette adekvate grenser i møte med mennesker som søker sjelesorg.; gi og få tilbakemeldinger, og reflektere over egen samtalepraksis i gruppe.
- 3 Tidligere behandlingstilbud for pasienter med psykiske lidelser knyttet til tro og eksistensielle spørsmål. Gry Stålsett og Einar Edland har forsket på behandlingstilbudet. Kari Halstensens PhD-arbeid på samme behandling er ennå ikke publisert samlet. Se: Stålsett, G. 2012: *Existential and Religious Issues in Psychotherapy: Development and evaluation of a new integrative treatment model (VITA) for comorbid depressive disorders*-Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo (PhD-avhandling) og Edland, E. 2020: «Towards another self story». *Religion, self and transformation in VITA patients*. MF-Vitenskapelig Høyskole, Oslo (PhD-avhandling). En beskrivelse av Vita-behandlingen finnes i Halstensen, K (2015): *Terapi som søker et møte mellom indre gudsbilde og livserfaring – en teoretisk og klinisk beskrivelse av VITA-modellen i Tidsskrift for Sjelesorg nr. 2*
- 4 Han er den personen som i moderne tid har hatt overlegent størst innflytelse på virksomheten innenfor samlebetegnelsen «sjelesorg» (Grevbo 2006). Anton Boison endret sjelesorgutdanningen av prester for mange kirkesamfunn i USA, ELCA, Metodistene etc.
- 5 Vi bruker pastoralklinisk utdanning sitt oppsett for en samtalerapport. Samtalerapporten brukes på PKU kurs i Norge.
- 6 Svar i et nettskjema studentene i sjelesorg på master i diakoni og praktikum svarte anonymt på våren 2021 i forbindelse med arbeidet med denne artikkelen. Våren 2021 var sterkt preget av korona og foregikk for det meste digitalt.